

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

RAQAMLI TA'LIM MUHITIDA KREATIV TAFAKKUR VA KOGNITIV KOMPETENSIYALARNI RIVOJLANTIRISH TENDENSIYALARI

G'aniyev Elbek Abdizoitovich

Samarqand davlat pedagogika insituti

Fakultetlararo ijtimoiy fanlar kafedrası assistenti

elbekganiev9@gmail.com

Annatatsiya:

Mazkur maqolada raqamli ta'lim muhitida kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishning zamonaviy tendensiyalari falsafiy, pedagogik va metodologik jihatdan tahlil etilgan. Raqamli texnologiyalarning ta'lim jarayoniga jadal integratsiyalashuvi natijasida ta'lim oluvchining bilish faoliyati, axborotni qabul qilish, qayta ishlash, tahlil qilish va yangi bilimlarni yaratish mexanizmlarida yuzaga kelayotgan o'zgarishlar tadqiq etiladi. Tadqiqotda kreativ tafakkurning muammoli vaziyatlarni yangicha idrok etish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, innovatsion g'oyalarni ilgari surish va mavjud bilimlarni yangi kontekstlarda qo'llash imkoniyatlari bilan bog'liqligi asoslab berilgan. Shuningdek, raqamli ta'lim muhitida kognitiv kompetensiyalarning axborotni izlash va saralash, tanqidiy tahlil qilish, mantiqiy xulosa chiqarish, muammolarni hal etish, refleksiya va mustaqil qaror qabul qilish kabi tarkibiy jihatlari ochib berilgan.

Kalit so'zlar. Raqamli ta'lim muhiti, kreativ tafakkur, kognitiv kompetensiya, bilish jarayoni, tanqidiy tafakkur, ijodiy fikrlash, raqamli texnologiyalar, sun'iy intellekt, raqamli savodxonlik, axborot kompetensiyasi, refleksiya, muammoli ta'lim.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Kirish

Bugungi kunda raqamli texnologiyalarning jamiyat hayotining barcha sohalariga chuqur kirib borishi insonning bilish faoliyati, tafakkur tarzi va intellektual kompetensiyalarining mazmuniy hamda funksional xususiyatlarini qayta ko'rib chiqishni taqozo etmoqda. Ayniqsa, ta'lim tizimining raqamli transformatsiyasi natijasida bilimni o'zlashtirish, qayta ishlash, saqlash va yaratish jarayonlarining an'anaviy shakllari bilan bir qatorda yangi kognitiv mexanizmlar ham shakllanmoqda. Raqamli ta'lim muhiti ta'lim oluvchiga katta hajmdagi axborot resurslaridan tezkor foydalanish, turli manbalarni o'zaro taqqoslash, virtual hamkorlikni amalga oshirish va individual ta'lim trayektoriyasini shakllantirish imkonini berayotgan bo'lsa-da, mazkur imkoniyatlardan samarali foydalanish insonning kreativ va kognitiv salohiyatini rivojlantirish bilan bevosita bog'liqdir. An'anaviy ta'lim paradigmasida bilimni egallash ko'proq tayyor bilimlarni o'zlashtirish va reproduktiv faoliyat bilan bog'langan bo'lsa, raqamli ta'lim sharoitida ta'lim oluvchidan axborotni mustaqil izlash, uning ishonchliligini aniqlash, turli manbalarni tahlil qilish, mavjud bilimlar o'rtasidagi aloqadorlikni aniqlash va yangi g'oyalarni shakllantirish talab etiladi. Shu nuqtai nazardan, kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalar zamonaviy ta'limning faqat pedagogik natijasi emas, balki shaxsning bilish faoliyatini tashkil etishning muhim epistemologik sharti sifatida namoyon bo'lmoqda. Kreativ tafakkur mavjud bilim va tajriba chegaralaridan chiqib, muammoni yangicha ko'rish va uning muqobil yechimlarini ishlab chiqish imkonini bersa, kognitiv kompetensiyalar axborotni anglash, tahlil qilish, tizimlashtirish, mantiqiy xulosalar chiqarish va bilimlarni yangi vaziyatlarda qo'llash imkoniyatlarini belgilaydi.

Raqamli ta'lim muhitining o'ziga xosligi shundaki, bunda bilim olish jarayoni yagona axborot manbasi yoki ta'lim beruvchi faoliyati bilan cheklanmaydi.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Elektron ta'lim platformalari, raqamli kutubxonalar, multimedia resurslari, virtual laboratoriyalar, bulutli texnologiyalar va sun'iy intellektga asoslangan vositalar bilim olishning ko'p kanalli va interaktiv modelini shakllantirmoqda. Natijada ta'lim oluvchi bilish jarayonining bevosita ishtirokchisi sifatida faoliyat yuritadi. Bunday muhitda bilimning tayyor shaklda qabul qilinishidan ko'ra, uni izlash, tanlash, tahlil qilish, qayta konstruksiya qilish va yangi mazmun bilan boyitish jarayonlari ustuvor ahamiyat kasb etadi. Bu holat kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishni raqamli ta'limning fundamental vazifalaridan biriga aylantirmoqda.

Mazkur masalaning falsafiy jihatini, avvalo, inson bilishining tabiati va uning texnologik muhit bilan o'zaro munosabati masalasida namoyon bo'ladi. Raqamli texnologiyalar bilish subyektiining imkoniyatlarini kengaytirar ekan, ayni vaqtda uning axborotga munosabati, fikrlash usuli va intellektual faoliyatining xarakteriga ham ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli raqamli ta'lim sharoitida kreativ tafakkurning shakllanishini faqat texnologik imkoniyatlar bilan izohlash yetarli emas. Bu jarayonni bilish subyekti va obyekti, axborot va bilim, tafakkur va texnologiya, inson intellekti va sun'iy intellekt o'rtasidagi munosabatlarning transformatsiyasi nuqtai nazaridan tadqiq etish zarur.

Raqamli ta'lim muhitida kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi zamonaviy falsafa, gnoseologiya, ta'lim falsafasi va raqamli pedagogikaning tutashgan nuqtasida shakllanayotgan kompleks ilmiy muammolardan biridir. Mazkur muammoni nazariy jihatdan o'rganishda, avvalo, tafakkur, bilim, bilish, ijodkorlik va inson intellektiining tabiati haqidagi klassik hamda zamonaviy falsafiy qarashlarga tayanish muhimdir.

Kreativ tafakkur masalasi falsafa tarixida insonning ijodiy imkoniyatlari va yangi bilim yaratish qobiliyati bilan bog'liq holda talqin qilingan. J. Dyui insonning bilish faoliyatini muayyan muammoli vaziyatni anglash, faraz ilgari surish, uni

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

tekshirish va amaliy natijaga erishish jarayoni sifatida izohlaydi. Uning pragmatik yondashuvi kreativ tafakkurning faqat nazariy fikrlash emas, balki muammoni hal qilishga yo'naltirilgan faol jarayon ekanini asoslash imkonini beradi. J. Piaje tadqiqotlarida esa inson tafakkurining rivojlanishi faol bilish va mavjud bilim tuzilmalarining qayta tashkil etilishi bilan bog'lanadi. Bu yondashuv raqamli ta'limda kreativ tafakkurning shakllanishini ta'lim oluvchining faol kognitiv faoliyati bilan bog'lash uchun metodologik asos bo'lib xizmat qiladi.

Kognitiv kompetensiyalarni o'rganishda insonning axborotni qabul qilish, qayta ishlash, saqlash, tahlil qilish va undan yangi bilim hosil qilish jarayonlari asosiy o'rin egallaydi. Zamonaviy epistemologik yondashuvlarda bilim tayyor va o'zgarmas mazmun emas, balki subyektning faol bilish faoliyati natijasida shakllanuvchi dinamik hodisa sifatida qaraladi. Shu jihatdan raqamli ta'lim muhitida kognitiv kompetensiyalar faqat axborotdan foydalanish qobiliyatini emas, balki axborotni tanlash, uning ishonchliligini tekshirish, mantiqiy bog'lanishlarni aniqlash va yangi bilimga aylantirish qobiliyatlarini ham qamrab oladi.

Raqamli ta'lim va bilimning tarmoq xarakterini tushuntirishda G. Siemens tomonidan ilgari surilgan konnektivizm konsepsiyasi alohida ahamiyatga ega. Ushbu yondashuvda bilim turli axborot manbalari, insonlar va texnologik tizimlar o'rtasidagi aloqalar orqali shakllanadigan jarayon sifatida talqin qilinadi. Mazkur nuqtai nazar raqamli ta'lim muhitida kreativ tafakkurning rivojlanishini turli bilim manbalarini birlashtirish, ular o'rtasidagi yangi aloqalarni aniqlash va mavjud bilimlarni yangi kontekstda qo'llash jarayoni sifatida izohlash imkonini beradi.

O'zbekistonda ham axborotlashgan jamiyat, raqamli texnologiyalar va ta'lim jarayonlarini modernizatsiya qilish masalalariga oid tadqiqotlar amalga

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

oshirilmoqda. Xususan, G. G'afforovanning axborotlashgan jamiyat falsafasiga bag'ishlangan tadqiqotlarida raqamli texnologiyalarning ijtimoiy-madaniy jarayonlarga ta'siri va inson faoliyatining transformatsiyasi masalalari yoritilgan. Mazkur qarashlar raqamli ta'lim muhitini faqat texnik vositalar majmui emas, balki insonning bilish va tafakkur faoliyatiga ta'sir ko'rsatuvchi ijtimoiy-falsafiy muhit sifatida tushunishga imkon beradi.

Tadqiqot metodologiyasini dialektik, tizimli, gnoseologik, qiyosiy-tahliliy va kompetensiyaviy yondashuvlar tashkil etadi. Dialektik metod orqali kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalarning o'zaro aloqasi, ularning rivojlanishidagi qarama-qarshiliklar hamda raqamli muhit ta'sirida yuz berayotgan o'zgarishlar tahlil qilinadi. Tizimli yondashuv asosida kreativ tafakkur, kognitiv kompetensiya, raqamli texnologiyalar, ta'lim mazmuni va bilish subyeksi o'zaro bog'langan yaxlit tizim sifatida tadqiq etiladi.

Gnoseologik yondashuv tadqiqotning asosiy metodologik yo'nalishini tashkil etib, raqamli muhitda bilimning shakllanishi, axborotning bilimga aylanishi, bilish subyektining faolligi va bilimning ishonchliligini aniqlash masalalarini ochib berishga xizmat qiladi. Qiyosiy-tahliliy metod yordamida an'anaviy va raqamli ta'lim sharoitlarida kreativ va kognitiv faoliyatning o'ziga xos jihatlari taqqoslanadi. Kompetensiyaviy yondashuv esa kognitiv kompetensiyalarni bilim, ko'nikma, malaka, mustaqil fikrlash va amaliy faoliyatning o'zaro birligi sifatida tahlil qilish imkonini beradi.

Shunday qilib, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili raqamli ta'lim muhitida kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirish masalasi fanlararo xarakterga ega ekanligini ko'rsatadi. Mazkur jarayonni falsafiy jihatdan tadqiq etishda bilim va axborot o'rtasidagi farq, bilish subyektining faolligi, inson va texnologiya o'rtasidagi o'zaro ta'sir hamda raqamli muhitning epistemologik xususiyatlarini kompleks hisobga olish zarur. Shu metodologik asoslar keyingi

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

tahlilda raqamli ta'limning kreativ va kognitiv rivojlanishga ta'sir etuvchi asosiy tendensiyalarini aniqlash imkonini beradi.

Raqamli ta'lim muhitining rivojlanishi ta'lim oluvchining bilish faoliyati va tafakkur jarayonlariga sezilarli ta'sir ko'rsatmoqda. An'anaviy ta'limda bilimni o'zlashtirish ustuvor bo'lgan bo'lsa, raqamli muhitda axborotni mustaqil izlash, saralash, tahlil qilish va undan yangi bilim hosil qilish qobiliyati muhim ahamiyat kasb etmoqda. Shu jihatdan kreativ tafakkur va kognitiv kompetensiyalar raqamli ta'limning muhim natijaviy ko'rsatkichlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Tahlillar raqamli ta'limda kreativ tafakkurni rivojlantirishga ta'sir etuvchi asosiy omillar sifatida interfaollik, muammoli ta'lim, individual ta'lim trayektoriyasi va raqamli hamkorlikni ko'rsatadi. Interaktiv platformalar ta'lim oluvchini faol bilish jarayoniga jalb etsa, muammoli topshiriqlar mavjud bilimlardan foydalanish bilan birga yangi va muqobil yechimlarni izlashga undaydi. Individuallashtirilgan raqamli ta'lim esa shaxsning qiziqishi va bilish imkoniyatlariga mos ravishda o'quv faoliyatini tashkil etish imkonini beradi.

Kognitiv kompetensiyalarning rivojlanishida axborotni izlash, tanlash, taqqoslash, tahlil qilish va mantiqiy xulosa chiqarish jarayonlari alohida ahamiyatga ega. Raqamli muhit axborot manbalarining xilma-xilligini kengaytiradi, biroq bu holat axborotning ishonchliligini baholash va verifikatsiya qilish zaruratini ham kuchaytiradi. Shu sababli raqamli ta'limda kognitiv rivojlanish axborotdan foydalanish bilan cheklanmasdan, tanqidiy fikrlash va refleksiv yondashuvni ham qamrab olishi kerak.

Sun'iy intellekt texnologiyalari kreativ va kognitiv faoliyatni qo'llab-quvvatlashning yangi imkoniyatlarini yaratmoqda. Ular axborotni tezkor qayta ishlash, muqobil g'oyalarni shakllantirish va individual ta'lim jarayonini qo'llab-quvvatlash imkonini beradi. Biroq tayyor javoblarga ortiqcha tayanish mustaqil fikrlash jarayonining faolligini kamaytirishi mumkin. Shu sababli sun'iy

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

intellektdan foydalanishda insonning mustaqil tahlili, tanqidiy baholashi va yakuniy xulosani o'zi shakllantirishi asosiy metodologik shart sifatida qaralishi lozim.

Xulosa

Raqamli ta'lim muhiti ta'lim oluvchilarning kreativ tafakkuri va kognitiv kompetensiyalarini rivojlantirish uchun yangi imkoniyatlarni shakllantirmoqda. Raqamli texnologiyalar ta'lim jarayonini faqat axborotni o'zlashtirishga yo'naltirilgan an'anaviy modeldan izlash, tanlash, tahlil qilish, taqqoslash va yangi bilim yaratishga asoslangan faol bilish jarayoniga o'tkazmoqda.

Raqamli ta'lim sharoitida kreativ tafakkur muammoli vaziyatlarga yangicha yondashish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish va mustaqil fikr yuritish orqali namoyon bo'lsa, kognitiv kompetensiyalar axborotni anglash, tahlil qilish, baholash va undan asoslangan xulosalar chiqarish qobiliyatlari orqali shakllanadi. Shu sababli mazkur ikki jihat bir-birini to'ldiruvchi, bilimni faol o'zlashtirish va yaratishga xizmat qiluvchi jarayonlar sifatida qaralishi lozim.

Tadqiqot davomida interaktiv ta'lim, individual ta'lim trayektoriyalari, muammoli yondashuv, raqamli hamkorlik va refleksiv faoliyat kreativ tafakkur hamda kognitiv kompetensiyalarni rivojlantirishning muhim tendensiyalari sifatida aniqlandi. Shu bilan birga, sun'iy intellekt va raqamli vositalardan foydalanishda tayyor axborotni passiv qabul qilish emas, balki uning manbasi, mazmuni va ishonchliligini tanqidiy tahlil qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

International Congress on Economics, Management and Business Studies

Hosted Online from New York, USA

Date: 23rd September, 2026

Website: <https://econferencia.com>

Foydalanilgan adabiyotlar

1. G'afforova G. Axborotlashgan jamiyat falsafasi: monografiya. – Toshkent: Sarbon LLS, 2024. – 192 b.
2. Yunusova G.N. Ta'limda axborot texnologiyalari: darslik. – Toshkent, 2021.
3. Sadullayev I.Sh., Jo'rayev A.R., Shoyimov A.M. va boshq. Ta'limda axborot texnologiyalari: darslik. – Buxoro: Kamolot, 2022. – 283 b.
4. Qurbonov P.S. Ta'limda axborot texnologiyalari: monografiya. – 2025.
5. Tursunov S.Q., Nazarov I.U. Ta'limda axborot texnologiyalari. II tom. – Toshkent: Adabiyot uchqunlari, 2019.
6. Muhamedova S.X. O'zbek tili va adabiyoti ta'limida zamonaviy axborot texnologiyalari: o'quv qo'llanma.–Toshkent: Tafakkur-bo'stoni, 2018.–264 b.
7. Fayziyeva M. Raqamli texnologiyalar va sun'iy intellekt: darslik. – Toshkent: Lesson Press, 2023. – 198 b.
8. Yuldasheva G. Ta'limda axborot texnologiyalari: darslik. – Toshkent: Mehrnuri, 2024. – 344 b.
9. Mamadaliyev K.R. Ta'limda axborot texnologiyalari: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Ilm nurli kitob, 2024. – 120 b.
10. Burxiyev O.B. Raqamli va axborot texnologiyalari: o'quv qo'llanma. – Toshkent: Bookmany print, 2023.
11. Boltayev B., Mahkamov M., Azamatov A., Rahmonqulova S. Informatika va axborot texnologiyalari: 6-sinf uchun darslik. – Toshkent, 2017.
12. Taylaqov N.I., Axmedov A.B., Pardayeva M.D., Abdug'aniyev A.A., Mirsanov U.M. Informatika va axborot texnologiyalari: 10-sinf uchun darslik. – Toshkent, 2017.